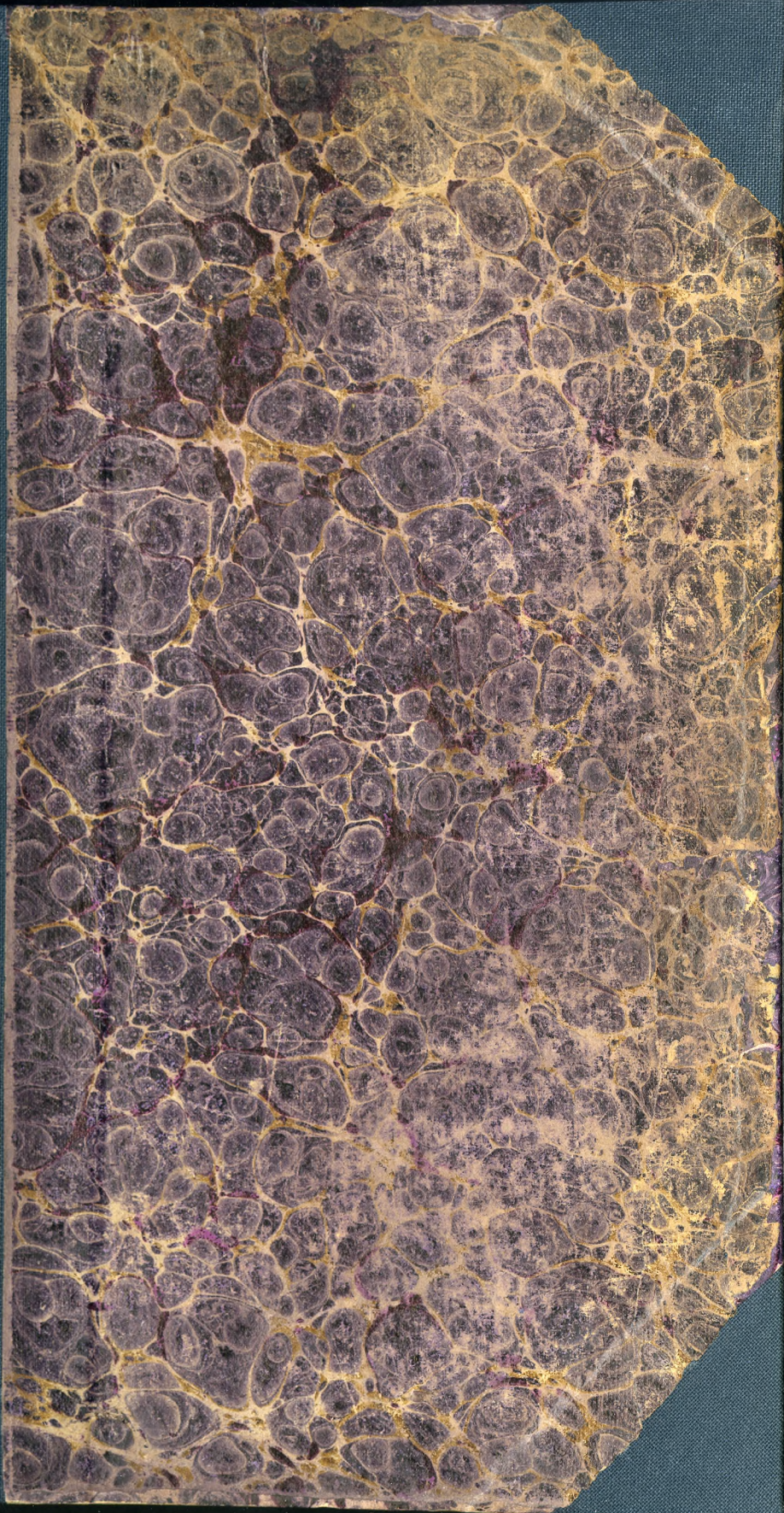

Politikai
röpiratok

197

197
1839

FELSŐ OKTATÁSUNK

R E F O R M J A.

— AZ IDEALIS REFORM. — A MINISZTER TERVEI. —

A TANPÉNZ-KÉRDÉS. —

IRTA

FENYVESSY FERENC

ORSZ. KÉPVISELŐ.

14.

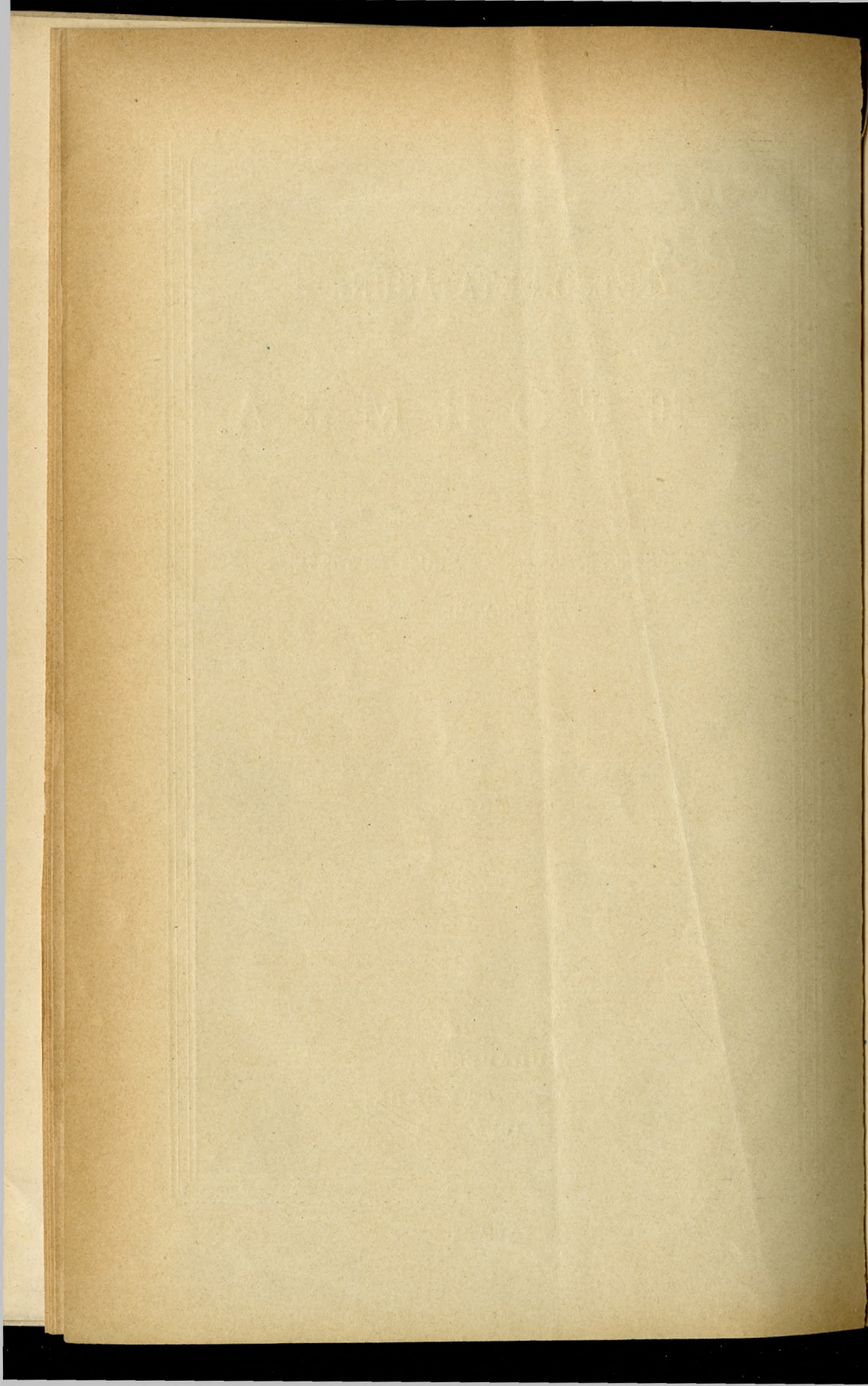
BUDAPEST,

RÉVAI TESTVÉREK.

1889.

Ára 30 kr.

FELSŐ OKTATÁSUNK
REFORMJA.

— AZ IDEALIS REFORM. — A MINISZTER TERVEI. —

A TANPÉNZ-KÉRDÉS. —

IRTA

FENYVESSY FERENC

ORSZ. KÉPVISELŐ.

BUDAPEST,
RÉVAI TESTVÉREK.

1889.

62672 00766040

DR. BALLAGI GÉZA

DR. BALLAGI GÉZA.

FELSŐ OKTATÁSUNK REFORMJA.

I.

Az idealis reform.

A jelszó ki lett adva. Nemcsak az igazságügyi és belügyi igazgatásnál, de végre-valahára a *közoktatás* nagy nemzeti feladatának körében is *reformot* követel közvélemény. Az új cultus minister nem akart könnyelműen kitérni a jogos követelmény elől, sőt még azt is, a mit eddig mindenki »noli me tangeré«-nek képzelt, — *felsőoktatásunk reformját* is célba vette ismert rendeletével, melyre épen a közel jövőben készülnek megadni szakszerű válaszukat az erre a minister által felhívott illetékes szaktestületek.

Nálunk — fájdalom — a felső oktatás kérdése iránt nincs meg az igaz érzék a művelt közönségben. Pedig nem jól van ez így.

Egyfelől mert az egész közigazgatás terén nincsen fontosabb ügy ennél.

A közigazgatás minden ágának sikere két tényezőtől függ: Az intézmények helyességétől és az alkalmazott egyének értelmi erejétől és képzettségétől. Az előbbi e nélkül sikertelen marad és az utóbbit biztosítani van hivatva a célszerűen berendezett felső oktatás, a melynek ügye ekként az egész közigazgatásnak ügye. Más felől az összes közigazgatás körében egyetlen egy intézményünk sem ósdiabb, elavultabb és feladatának meg nem felelőbb, mint épen egyetemeink, az ő híres »szabadságuk«-kal, négy

karokkal, szervezetlen, egymással össze nem függő praelectióikkal és cifra, de alacsony színvonalú promotióikkal, melyek mind a középkori, vagy legalább is ma már nem létező állapotok szüleményei és melyek a mai felfogással és helyzettel szemben éles disharmoniában állanak. Ha valamilyenre, úgy *felsőoktatási reformra kétségtelen szükség van*, és ezen okból minden esetre örömmel üdvözlöm magam is gróf Csáky Albint e téren.

A kérdés csak az: vajon az átalakítás, melyet rendelete kilátásba helyez, megfelel-e a célnak, melynek érdekében az kibocsájtva lett? E sorok írója minden szempontból *elfogulatlanul* adhatja meg és kívánja megadni, a feltett kérdésre a választ.

A cultus kormány által célba vett reform korántsem az *ideális*, korántsem a legjobb reform. És ezt annál nagyobb sajnálattal kell constataínom, mert az *ideális* reformot nagyon egyszerű eszközökkel, és az állam minden pénzügyi megerőltetése nélkül igen könnyenkeresztül lehetne vinni. Nézzük, miben áll ez.

Akadémiai oktatásunk hibája az, hogy sem elég tudományos, sem nem elég gyakorlati; sem azok igényeit nem elégíti ki, a kik a tudományt mélyebben és a tudományért magáért tanulják, azt művelni és gyarapítani lesznek hivatva; — sem azokéit, a kiket képességeik foka és hajlamaik arra utalnak, hogy az élet közönséges gyakorlati feladataiban helyöket megállják. Sem tudósokat, sem jóra való szakembereket nem nevel!

Vegyük például szemügyre a jog- és államtudományok tanszakát, a melynél leginkább forog fenn ezen teljes sikertelenség. A nyilvános tanárok úgy főkollégiumaikban, mint nagyon, de nagyon ritka mellék-kollégiumaikban, évről-évre ugyanazon dolgokat, csaknem ugyanazon szavakkal adják elő, legfeljebb egy-egy példájok vagy fordulatuk változik. Ezen előadásaik tartalma pedig nem egyéb, mint tanszakuk, illetőleg annak egy része (mert az egészre

egyetlen egy tanárnál és tanszaknál sem jut idő) úgy elmondva, a mint az *bármely kézikönyvben* olvasható. Az arra képes hallgatóknak önálló vizsgálódásokba való bevezetése és azokban való vezetése, az egyes tudományok megteremtőinek és továbbfejlesztőinek, a kiknek műveiből százszor annyit tanulhatni, mint a legjobb kézikönyvből, olvasatása, a jogtörténet terén a források tanulmányoztatása, a jurisprudentia terén különböző törvényhozások nagyobb mérvű összehasonlítása és gyakorlati esetek diagnózisa, az új irányok kritikai vizsgálata mind oly dolgok, a melyeket a nyilvános tanárok leckerendjében hiába keresünk, a melyek nélkül pedig tudós képzés nincs.

Már most vagy van a tanárnak kézi könyve, avagy könyomatu jegyzete vagy nincsen. Ha van, úgy az előadások hallgatása felesleges. Ha nincs, joggal kérdezhetjük: miért nincs? *Minek a haza legkíválóbb gondolkodóinak testi és lelki erejét arra pazarolni, hogy évről évre élő szóval előadják azt, amit sokkal nagyobb mértékben terjeszthetnének, ha egyszer leírnák?* Hiszen a kézi könyvvel nem bíró tanárok előadásait is megtanulják oly colloquium- és vizsgajelöltek, a kik azokra el nem jártak, gyorsiró társaik jegyzeteiből. Magam ismerek nem is kiváló tehetségű fiatal embereket, a kik kitüntetéssel tettek vizsgát azon év végén, melyen *egyszer sem* voltak előadáson.

Ezért a jogi karon az egész előadási rendszer merő formalitás, függeléke a vizsgálati rendszernek.

Látjuk tehát, hogy az arra valóknak tudósokká kiképzéséről, jogi karaink kézikönyv színvonalán álló, a könyvnyomtatás feltalálása után egészen céltalan előadásai által nincs gondoskodva.

De talán fentartandók azért, mert a hallgatók másik, sokkal nagyobb részének szükségleteit kielégítik?

A ki ismeri az ifjuság ezen részét, melynek a tudomány nem öncél, mely többnyire későn komolyodik meg és nehezen tanul, — az tudja,

hogy annak valóságos középiskolai *fegyelem* kell a 24-ik évig, valóságosan napról-napra való ellenőrzése annak, hogy jár-e iskolába, hogy valjon *figyel-e*, (mert nem elég az erőhatalommal való egyszerű ott-tartás) és *hogyan megértette-e az előadást*, szóval mindennapi katalógus olvasás és *felelés*. De mindez egyetemünkön nincs, hanem van ezek számára a nagy garral hirdetett szent — »szabadság.«

Ime ezért állítom, hogy felső oktatásunk sem elég tudományos, sem elég gyakorlati. Mai *formája* az ellenőrzetlen szabadság, az a forma, a melyben a legjobb elemekből tudósokat kell képezni, de ennek a célnak nem felel meg a *tartalom*; ez némi javításokkal megfelelné a közönséges, átlagos gyakorlati szükségletnek, de ennek számára más formában kellene nyújtania.

A jog- és államtudományi kart csak különös példának választottam; a másik két világi karnál szintén tökéletesen megvan a szükséglet e kétfélesége és mindkét szükségletnek, mivel *egy* módon *mind kettő* ki nem elégíthető, kielégítetlenül maradása. Egészen másképp kell középiskolai tanárokat kiképezni és másképp kell természet-, nyelv-, történettudósokat és teremtő matematikusokat kiképződésükben gyámoztatni. Hiszen ez el van ismervé az által, hogy az egyetemek mellett külön középiskolai tanárképzőintézetek állítottak fel. És ami az orvosi szakot illeti, minthogy e sorok írója bizonyára nem tekintik elég illetékesnek e téren, kénytelen mindenkit, a ki abban kételkednék, hogy itt is fenforog az ellentét a kevés tudós és a sok gyakorlati ember kiképzése közt, b. Eötvös Lorándhoz vagy Jendrassikhoz utasítani, a kik el fogják neki keseregni, hogy a physika és az élettan terén épenséggel nem érhetik el a kívánatos tudományos eredményt, sőt tökéletesen le kell róla mondaniok hallgatóik átlagos csekély képessége, képzettsége és tudományvágya folytán. Viszont a hallgatók legnagyobb része foly-

ton panaszkodik, hogy őt e két tudománnyal és különösen annak matematikai formuláival kinozzák, a miket nem értenek, sohasem tanulhatnak meg, »a miknek soha hasznát nem veszik«, és a miknek tudása nélkül kell őket elvégre tudorokká avatni.

Hol hát az orvosság?

Azt állítottam fentebb, hogy az nagyon egyszerű.

Követni kell a természet azon nagy törvényét, hogy különböző feladatok legtökéletesebben különböző szervek által teljesíttetnek. *Külön intézetek kel- lenek tudósképzésre és külön intézetek a gyakorlati kiké- pzésre.* Ez az igazi reform, melyre szükség van, az egyedüli, mely felsőoktatásunkon segít.

Az *első* célra kell nem két, még kevésbbé há- rom egyetem e kicsiny, szegény, és mi fő, a tudo- mányban még nem úttörő rangu, sőt három *igazi* egyetemre kellő számú tanerővel nem is bíró ország- ban, hanem *egy* az ország fővárosában, négy karral, kitűnő fényesen fizetett, kizárólag tudósképző mun- kakörrel bíró tanárral, kevés, de tudományszomjas hallgatóval teljes szabadsággal, leckelátogatási ellen- őrzés és évi vizsgák nélkül, de oly *doctorok* promo- tiojának jogával, kik érdemesek e névre, mely immár gúny tárgya lett.

Másfelől szükségünk van az országnak több nagyobb városában jogi, orvosi, gyógyszerészi és ta- nárképző szakiskolákra, karokra vagy akadémiákra, melyeknek céljok legyen az átlagos képzettségű és tehetségű ügyvédet, bírót, orvost, gyógyszerészt és közép-iskolai tanárt nevelni. Ezen intézetekben szükséges napról-napra való ellenőrzése a látoga- tásnak, napról-napra való feleltetése a tanulóknak, iskolai dolgozatok, évharmadi classificatio; a taná- rok valamivel kisebb óra-szám mellett, középisko- lai tanári, vagy valamivel nagyobb fizetésben része- sülnének, ahogy mindez a kitűnő eredménnyel dicsekvő budapesti kereskedelmi akadémiánál meg-

van, azzal a különbséggel, hogy míg ide a középiskolák 4. osztályából lehet belépni, azon intézetekre csak érettségi bizonyítvány adna jogot. A tanfolyam befejezéseül ezen iskolák jogász, orvosi, gyógyszerészi, tanári *okleveleket* adnának ki, melyeknek az életben való érvényesítéséhez még bizonyos ideig tartó *gyakorlat* volna szükséges. Tanáraik minősítéseül kívánható lenne, hogy a reformált egyetem tudori oklevelét birják.

Képtelen vagyok elgondolni, hogy valaki e tervet nem találná legjobbnak, hogy valaki kifogást tudna ellene emelni.

Az *universitas scientiarum* frázisával szoktak ellene fellépni. Azt mondják a különböző karok tanárainak egymás támogatására van szükségük, és a jogászok és orvosnövendékeknek bölcsészeti szakot is kell hallgatniok. Hogy a tanárok kölcsönös támogatása merő frázis, hogy ma a könyvnyomtatás korában nem azoktól tanulunk legtöbbet, a kikkel egy városban vagyunk, mindenki be fogja látni. Ami pedig a tanulókat illeti: a jogászok bölcsészeti oktatása abból áll, hogy egy félévben, heti 4 órában, egy történeti és ugyanannyiban valami felületes filozófiai szakot hallgatnak, az orvosnövendékek pedig a természetrajzot, physikát, vegytant veszik át vázlatban. Nos, nem lehetne-e szakokat az illető szakiskolákon jobban, az illetők különös igényeikhez alkalmazottan tanítani? A budapesti kereskedelmi akadémián igen jól tanítják a kereskedelmi- és váltó-jogot és elég jól a közgazdaságtant és áruvegytant; követelte-e valaha valaki hogy e tárgyak tanítása végett, a kereskedelmi akadémia az egyetem rendszerébe beillesztessék? Az ügyvéd vagy a bíró pályája semmivel sem tudományosabb, mint a kereskedőé. Gyakorlati pálya, olyan tanítás kell neki, mint a milyen kell a kereskedőnek.

Azt mondhatják továbbá, hogy nem kell a leendő

gyakorlati szakemberek nagy tömegét megfosztani a magasabb tudományos kiképzés lehetőségétől. Nos, a ki magát azzal áltatja, hogy a tanulók, az emberek nagy tömege általában ily kiképeztetésre elegendő képességgel bír, annak nincs fogalma a képzés valóban magas, tudományos színvonaláról. De annyit legalább is meg fog engedni, hogy ily magas kiképzésre valakit, kinek reá kedve nincs, semmiféle eszközzel kényszeríteni nem lehet. Már most a szakiskolák azon tanulóí, kiknek reá kedvük van, szakkiképzésök után elmehetnek az *egyetemre*, tudorokká lehetnek, sőt pl. különös szemészi, sebészi, stb. czimet esetleg csak az az orvos nyerhetne, a kinek az egyetem egy évi ott működése után erre vonatkozó oklevelet ad.

Hogy e reform az állam pénzügyi megeröltetésébe nem kerülne, nyilvánvaló. Az egyetem és a szakiskolák költségei nem rugnának többre, mint a mai egyetemek, a tanárképző intézetek, jogakadémiák költségei. Végül még megjegyezzük, hogy Kolozsvárnak e terv szerint három szakiskola juthatna.

Ez az a reform, mely felső oktatásunk valamennyi bajain egy csapással segítene, megakadályozná az egyetemi tanároknak, az egyetemi tanításnak és az egyetemi fokozatoknak sokszor panaszolt alacsony színvonalra való sülyedését, a tanulók hanyagságát, a tanítás gyakorlatiatlanságát.

Nem e reformot tervezi a minister, csak módosítja az eddigi rendszert.

Nézzük, minő eredménnyel?

II.

A miniszter terveit.

A reformterveket, melyeket a miniszteri rendelet kilátásba helyez, két szempontból óhajtom megítélni; először összehasonlítva azon reformmal, melyet igénytelen soraim első részében voltam bátor javaslatba hozni, s másodsor viszonyítva a ma fennálló állapothoz.

A leckepezrendszer változtatásán kívül, melyről később szólok, — három intézkedést hangoztat a rendelet.

Ezek közül kettő, t. i. az egyetem székhelyén való tartózkodás, s a leckelátogatás ellenőrzése és a kötelező Colloquiumok a hallgatót és pedig a hanyagabb és leghanyagabb rész szorgalmának fokozását célozza, a harmadik t. i. a szorgalmi idő kiterjesztése, illetőleg jobb kihasználása mind a tanárok, mind a hallgatók szorgalmát igyekezik emelni.

A mi az első »reform«-ot illeti, a közoktatási kormány mindenekelőtt azt akarja minden áron kivinni, hogy a leckekönyvaláíratás és láttamoztatás a hallgatók által személyesen történjék.

Hogy ez egy egészen céltalan és fölösleges kényszer, az nyilvánvaló. Világos, hogy nem magamagáért akarja azt a miniszter kifejtetni, hanem a célból, hogy a hallgatók az *előadásokon* jelen legyenek. Amde a mely hallgatóknál fenforog az az indok, a mely őket az egész félév vagy év alatt otthon vagy az egyetemi várostól távol tartják, legyen az akár a vadászat, akár a kenyérkereset, akár valami más e

kettő közt, — az nem fog azért, mert kényszerítve van a félév elején és végén egy pár napig ama városban lenni, 4—5 hónapig ott is maradni. Hiszen az uti költség épen mai napság nem oly borzasztó nagy.

Eddig is ki volt mondva a személyes beiratkozás és aláíratás kötelezettsége. De szokások — nevezze bár őket egy hatóság, melynek hiábavaló szabályaival ellenkeznek, visszaéléseknek — nem ok nélkül keletkeznek. Ha ama kötelezettség megszegése csak legkevésbé is akadály volna a tanulmányokban, az ifjúság oly nagy része nem követné el e bünt. De elkövetése a mellett, hogy semmit sem árt, (mert a tanrendet a fővárostól távol is, a kellő időben megtudják az illetők és egész részletes megbízást adhatnak fővárosi collegáiknak a leczkék választására, kivált a felsőbb években) valóságos egyéni és nemzetgazdasági haszon. Számos szegény ifjunak évenként 50—80 frt megtakarítását teszi lehetővé, a mennyiben fölmenti őket, hogy évenként kétszer, az előadások megkezdése előtt már, és bevégzése után még egy hetet a fővárosban töltsenek. A célszerű tényleges állapotok kiküzdik magukat merev hatósági intézkedések ellenére is.

Biztosíthatom a cultus-kormányt, hogy — a mint minden haszonnélküli intézkedésnél lenni szokott, — ezt is 1—2 év múlva már nem fogják végrehajtani és minden úgy lesz amint van. Hiszen az ellenőrzés csak a legnagyobb nehézséggel vihető ki.

Tisztelt olvasóim bizonyára úgy fogják találni, hogy tulságosan hosszasan időztem ez egészen jelentéktelen intézkedésnél. De nem az én hibám, hogy közoktatási kormányunk reformterveit akarván megvizsgálni, ily egészen jelentéktelen reform-intézkedésekkel is bajlódni kellett. S mégis szükséges volt még erről is megemlékeznem, hogy kimutassam, hogy ilyen felesleges, céltalan, apró-cseprő boszantási kényszerjátékokkal mélyre menő, súlyos bajokat gyógyítani egyáltalán nem lehet.

De a személyes beiratkozás kényszere csak bevezetés egy másik intézkedéshez, melyet a rendelet tervez, t. i. az *előadások látogatásának* szigorú ellenőrzéséhez. Már ez mutatja, hogy az előbbi fölösleges bosszantás, mert ha szigoruan ellenőriztetik, hogy a hallgatóság az előadáson jelen van-e, akkor minek külön ellenőrizni, mikor jön az egyetem székhelyére és mikor megy onnan?

Ezt különben csak mellesleg emlitem. Magát a leckelátogatás szigorú ellenőrzését bizonyára senki sem fogja helyteleníteni; még az egyetemi szabadság legelszántabb szószólói sem fogják kimutathatni, hogy az ártana, ha talán nem is engedik meg, hogy az valamit használ. Mi, a kik az ifjuság legnagyobb része számára középiskolai fegyelmet tartunk kívánatosnak, csak hozzájárulhatunk ezen intézkedéshez. De egy megjegyzéssel.

Nézzük kissé ezen intézmény indokolását a rendeletben. Indokoltatik azzal, hogy meg nem engedhető, hogy »az egyetemhez való formái hozzá tartozás az egyetemi tanulmányokban való tényleges részvétel nélkül biztosithassa mindama jogokat és előnyöket, a melyeket a törvények és szabályok egyetemeink polgárainak nyujtanak«.

Biz ez kissé céhszerűen hangzik; ugy tünteti tel az egyetemet, mint a mely képesítő okleveleiben bizonyos privilégiumokat nyujt azoknak, a kik jól viselték magukat vele szemben.

De hiszen — egészen eltekintve azon, reméljük, általánosan elismert ténytől, hogy bizonyos pályáknak állami képesítéshez kötése egy szükséges rossz, melyet lehetőleg csekély mérvben kell fentartani — az előadások látogatása sem öncél, épugy mint a beiratkozás, és ha valaki *jól leteszi a vizsgálatokat*, miért kérdezni, vajon előadások útján tanult-e vagy önállóan, magánszorgalommal. Ellenkezőleg, külön embernek bizonyítja magát, a ki az utóbbira képes. Hiszen azoknak is, a kik egy előadást sem mulasz-

tanak, *csak vizsgáik sikere alapján* ad oklevelet az Alma Mater; annál inkább, mert ott lehet az ember minden előadáson mindannyiszor, a nélkül, hogy másra, mint a kávéházi pénztárosnőre gondolna.

Részeinről, nem hogy osztanám azon céhbeli nézetet, melyet a rendelet kifejez, de egyenesen azt kívánám, — és ide céloznak a főnebbi megjegyzések — hogy *az egyetemnek minden karát el lehessen végezni, minden oklevelét el lehessen nyerni magánszorgalom útján, beiratás nélkül is*, az előirt vizsgák és szigorlatok letevése után. A bölcsészettudorságra nézve most is fennáll ez. Hogy az elemi és középiskolai tanfolyamokat, melyek nemcsak tanítási, hanem *nevelési* céllal is bírnak, el lehet végezni az intézettől távol, de az egyetemieket nem; — hogy állami *érettségi* bizonyítványt el lehet nyerni magánszorgalom útján, de államtudományi államvizsgálatit nem; — ez a legnevetesebb visszásság, mely mutatja, hogy felsőoktatásunk mostani szervezete egy egységes terv és vezéreszme nélkül össze-vissza toldott férczmunka.

A magántanulás lehetetlensége legfőbb oka az egyetemhez való hazug színleges, »formai« hozzátartozásnak, mely igazán botránnykő és az ifjuság erkölcsi érzékét gyöngíti. Hozzák be ezen intézményt és azok, kik felső tanulmányaik végzése közben otthon, vagy külföldön akarnak élni, vagy tanulmányaik mellett kenyeröket kénytelenek keresni, de egyetemeinken vizsgát akarnak tenni, nem lesznek kénytelenek csalni. Ekkor azután szigoruan lehet majd eljárni azok ellen, kiket szüleik igenis az egyetemre küldöttek és a kiket önmaguk könnyelműsége ellen meg kell óvni. Hiszen eddig is ki volt mondva a szabályzatban a leckelátogatás szigorú ellenörzése, de ez is egyike volt a végre nem hajtott intézményeknek, épen mert mindenki érezte a magántanulás jogosultságát. A tanárokat, a kik ez által károsodnának, azzal lehetne kárpótolni, hogy a ma-

gánvizsgálatok díja az illető nem hallgatott órák számának tandijával magasabb lenne, a mint hogy a középiskolai magánvizsgálatok díja is magas. E díj visszaadható lenne szegénységi bizonyítvány alapján azoknak, a kik a vizsgát jól teszik le, a kik különben nem fizettek volna tandíjat, ha be lettek volna írva.

A miniszteri rendelet említi az ellenőrzés, nyilvántartás és személyazonosság megállapításának nehézségét a hallgatóság nagy száma miatt és e tekintetben javaslatot kíván. E nehézség kétségkívül fenforog, de igen könnyen találhatók alkalmas eszközök annak elhárítására; ha az ellenőrzés eddig is komolyan vétetett volna, reá is jöttek volna a tanárok és az illető közegek ezen eszközökre; hiszen régebben a legnépesebb egyetemeken is igen hatályos volt az ellenőrzés. Nekünk a kicsinyes *módozatok* fejtegetésére itt nincs terünk.

A második eszköz, a mivel a közoktatási kormány a hallgatók szorgalmát, és pedig legnagyobb mértékben, fokozni akarja, »a tanulmányi szabályzatban való kimondása annak, hogy valamely félévnek a quadrienniumba, illetőleg a quinquenniumba való beszámítása az illető félév alatt hallgatott kötelező vagy főtantárgyakból megtartott *sikeres colloquiumtól lesz függővé téve.*« Soraim elején kifejtett felfogásomhoz hűen ezen intézményt csak helyeselhetem. Ez valóban maga után fogja vonni azt, hogy »a tanulmányokban való folytonos hanyagság következményei már előbb is sujtásák az illetőt, mielőtt esetleg tanulmányainak sikertelensége őt az elmúlt tanidő és a hozott pénzáldozatok kárbavesztéről meggyőznék.« De ezen intézménynek hatása igen különböző mérvű lesz a különböző karoknál.

A jogi karnál az ép idézett célzattal fennáll a kötelező évi vizsgálatok intézménye; csak a harmadik év végén törülték el az államvizsgát minden ok nélkül, de e helyett könnyű volna egy harmadik

alapvizsgát létesíteni. Már most akár évi kötelező vizsgák, akár félévi kötelező colloquiumok, a dolog majdnem egyre megy. Nem hiszszük, hogy a kötelező colloquiumok sokkal több szorgalmasabb hallgatót csinálnának a jogi karnál, mint a mennyit csináltak eddig a kötelező vizsgák.

A bölcsészeti karnál csaknem teljesen hiányoznak a hanyag elemek.

Igazán szükség van e colloquiumokra az orvosi karnál, a hol (eltekintve a könnyű igazán »formai« természetrajzi vizsgától az I. év végén) semmi vizsgakényszer nincs, és a hol ennek igen rossz következményei a hallgatók hanyagságában, könnyelműségében és nagyrészők elzüllésében, nagy mértékben mutatkoznak. Amde e karra nézve a miniszter kijelenti, hogy »a szigorlatok szabályzatának reformja szintén folyamatban van.« Kétségkívül a szabadság korlátozása és a vizsgálatoknak időhöz kötése terveztetik; de ha ez, akkor e kar is ugy lesz a colloquiumokkal, mint a jogi.

Szóval én a kötelező colloquiumoknak barátja és híve vagyok, de behozataluk esetére a kötelező évi vizsgálatokat okvetlenül elejtendőknék tartanám.

Vagy évi vizsgálatok, vagy félévi colloquiumok; az utóbbiak helyesebbek, mert sokkal behatóbb és részletesebb megbeszélését engedik meg a tárgynak a hallgatóval és sokkal jobb ellenőrzést biztosítanak. De a mindkettő együttvéve fölösleges és óriási munkát képez a tanárokrá nézve.

Hiszen a miniszteri rendelet szerint a colloquiumok maguk is oly nagy munkaterhet rónának a tanárookra, melylyel őket egészen terhelni nem lehet. E nézetet teljesen osztom, egyfelől, mert az e munkával való elfoglaltság lehetetlenné tenné rájuk nézve a tudományos munkálkodás magasabb és legmagasabb nemeit, a gondolkodást és feltalálást, melyek sokkal nagyobb hasznára válnak a társadalomnak, másfelől, mert az alsóbbrendű munkával való ily tul-

terhelés egyszerűen nem méltó azokhoz, a kiktől fel-
találó és gyarapító szellemi munkát kívánunk.

Egészen helyes tehát, ha a kötelező colloquiumokkal együtt a segédtanárok intézménye is behozatik, a kikre e colloquiumok bizatnának. Kétségkívül hátrányokkal jár az, ha más tanít és más colloquál, de felső oktatásunk ama reformja nélkül, melyet mi javasolunk, a különböző czélok elérése és a különböző tekintetek érvényesítése másképp lehetetlen.

Úgy a tanulók, mint a tanárok szorgalmát kívánja fokozni egy harmadik intézkedés, melyről a miniszteri rendelet szól, t. i. a tanév intensivebb kihasználása, még pedig »a szorgalmi idő meghosszabbítása, az évközi szünetek megszüntetése, stb.« segélyével.

Ezen intézkedést, legalább annak nagyobb mérvét, ugyanazon okból ellenzem, a melyből elítélem a tanároknak vizsgákkal és colloquiumokkal túlterhelését azon esetre, ha tőlük a legmagasabb rendű tudományos munkát elvárjuk. Az oxfordi vagy cambridgei egyetemi tanár csak 20—30 órát ad elő egy félévben, de egy-egy évi előadás-cyklus azután mindig a legmagasabb színvonalon áll, t. i. magában foglalja a tanár vagy a szakbeli tudományos világ legujabb tudományos előhaladásának gyümölcseit és rendszerint sajtó útján közzé is tétetik a tanár által.

Ime ezek közoktatási kormányunknak reformtervei.

Az előadások látogatásának szigorúbb ellenőrzése és a kötelező colloquiumok minden karon oly intézkedések, melyek véleményem szerint a jelenlegi állapoton javítani fognak. De milyen irányban? *Csupán a tanulók hanyagabb részének vagy legfőlebb az átlagosak nagy tömegének szorgalmának emelése tekintetében.*

De elégséges-e ez? Csak a tanulók ezen részéről.

kell-e jobban gondoskodni, mint ahogy ma gondoskodva van?

Ha a tanulók évről-évre valósággal kényszerítve lesznek mulasztás nélkül végig is *hallgatni* ugyanazon kézikönyveknek vagy jegyzeteknek szóbeli elmondását, melyeket *olvasnak*, ha mindnyájan kivétel nélkül colloquálni fognak ugyanezen anyagból, vajjon elértük-e az ideált, vajjon egyetemeink azok lesznek-e, a miknek lenniök kell, a tudomány tengerén *új utakat keresők iskolái, induló kikötői és világitó tornyai?* Távolról sem.

Mit tervez a miniszter az egyetemek valóban *tudományos* feladatának keresztülvitele tekintetében?

Majdnem semmit; csak egy, mellékesen érintett intézkedés vonatkozik erre.

A tanárok elfoglaltságáról szólva és a segédtanárok intézményének szükségét pengetve, a valóságos tanárokról a rendelet a következőket mondja: »Elegendőnek tartanám, ha a (valóságos) tanár hallgatóinak jelesbjeivel colloquiumok helyett seminasticus gyakorlatokat tartana.«

Valóban kemény szavakat kellene keresnem, ha érdeme szerint meg akarnám róni azt, hogy ezen követelmény csak ily mellékesen és ily gyöngén hangoztattatik. A míg a gyakorlati szakképzés és a tudósképzés feladatai jól-rosszul ugyanazon iskolák által teljesíttetnek, addig az utóbbi némileg megfelelően is csak úgy történhetik, ha (esetleg a compendium-anyagú u. n. főcollegiumok óraszámainak némi csökkentésével, vagy minden tárgyból egy fél-évre szorításával vagy részben a segédtanárookra bízásával is) a tanárok *kötelezettek* seminaristicus órák tartására. Ezeknek rendszeres, évről-évre való tartása nélkül egyetemeink nem lesznek valóságos egyetemek.

Ha a tanárok kinevezési okmányjaiban eddig kimondható volt, hogy főcollegiumaik mellett bizo-

nyos mellékcollegiumokat és ingyenes órákat kötelesek tartani, mely utóbbi követelmények közül az elsőnek gyakorlati kivitele ugy mennyiségileg mint minőségileg bizony alacsony színvonalon maradt, az utóbbi pedig a szegényebb tanulók általános díjmentessége folytán egészen nevetséges: akkor kimondható a seminariiumok kötelezettsége is. Ezt a leghatározottabban követeljük.

És ezekben teljesen végig mentem, a tanpénz-kérdéstől eltekintve, mindazon intézkedéseken, melyeket a szóban forgó rendelet tervez. Összefoglalva a mondottakat, azt hiszem és a leghatározottabban remélem, hogy ezen intézkedések a legsiralmasabb állapotban tengő felsőoktatásunkon *némileg* segíteni fognak. Örömmel konstátálom továbbá, hogy a közoktatási kormány az ellenőrzés és fegyelem szigorításában megtalálta a helyes *irányt*, melyben haladni kell, örömmel teszem ezt főleg akkor, ha nem feledez meg az érem másik feléről, a tudósképzésről sem.

De mindez mily csekély eredményeket biztosít összehasonlítva azon javaslattal, melyet első cikkemben hangoztatni kötelességemnek tartottam!

Igazi ellenőrzése a hallgatók szorgalmának és előhaladásának csak oly szakiskolákban van, a melyenkről e sorokban irtam. Mily keveset érnek a colloquiumok és vizsgák ugy a tananyag ismétlése mint az előhaladás megbecslése szempontjából, összehasonlítva a napról-napra való kikérdezéssel és feleléssel! Hiszen csak ezekkel együtt van jogosultsága a kézi könyv színvonalu előadásoknak. Nem-e legjobb az *átlagos színvonalu szakképzés összes* teendőit szakiskolai tanárookra bízni, mint az egyetemi tanárok mellé colloquáló segédtanárokat helyezni? Nem kell-e a nemzet legkiválóbb elméleti szellemeit *teljesen* felszabadítani ugy az előadásbeli, mint a vizsgálati munka gépies részétől, a legmagasabb tanítás és teremtés számára, mintsem hogy ez utóbbit

csak mellékesen, lélekben és testben kifáradva üzzék?

Lassanként be fogja ezt kormányunk látni, talán, talán csak akkor, ha majd Németországban is szakítottak már a mostani rendszerrel.

Lehet, hogy sokára; de az *irány*, a melyben halad, az az irány, melyet itt néhány vonással megjelöltem. Kikerülhetlenül az itt kifejtettek felé, a *kétféle* feladatnak *kétféle* szerv általi végzése felé fog ezentul minden reform menni.

Ezen irányé a jövő!

III.

A tanpénzkérdés.

Némelyek felsőoktatásunk legégetőbb kérdésének a tanpénz- vagy leczkepénzkérdést tartják; leginkább olyanok, kik általában a világon a legfontosabb kérdéseknek a pénzkérdéseket tekintik. Azt hirdetik, hogy egyetemeknek minden, vagy legtöbb baja ebből ered. Pedig az igazság az, hogy e kérdés igen alárendelt. S itt bevallom őszintén, hogy a tanpénzkérdésről egészen más felfogásom volt addig, míg csak az országházban tett egyoldalú felszólalások hatása alatt állottam.

A tanpénzkérdésnek két oldala van; egyik a tanulókat, másik a tanárokat illeti.

Nézzük először az elsőt. Azt beszélik, hogy a tanárok, a végből, hogy minél több hallgatót és így leczkepénzt biztosítsanak maguknak, a vizsgálatokon megbuktatják azokat, a kik nem őket hallgatták és hogy némely tanárok hallgatóságának nagy száma innen ered. E mendemondáknak világosan hitelt látszik adni a közoktatási miniszter, midőn rendeletében azt mondja, hogy a mostani leczkepénzrendszer által »tanárok és hallgatók bizonyos félszeg helyzetbe hozatnak egymással szemben« és midőn a leczkepénzrendszer megváltoztatása által az egyetemek »jó hírnevét« akarja megóvni.

Nos, saját észleléseim és elsőrendű megfigyelési képességgel bíró, kétségtelen becsületességű és elfogulatlanságu oly egyéneknek megfigyelései alapján, kik a vizsgálatokat évek óta beható figyelemmel

kisérték, állithatom, hogy ama mendemonda alap-
 talan ráfogás a hallgatók legrosszabb faja részéről,
 azok részéről, a kik oly keveset tudnak és oly ke-
 véssé értelmesek, hogy saját tudatlanságuk tudatá-
 val sem bírnak és nem képesek megérteni, miért
 buktatták meg őket a vizsgán. Ki nem tudna, mi
 mindent nem hisz és beszél el egész jóhiszeműen egy
 bukott jelölt vizsgálóról? Azt hiszi, hogy az arcza,
 vagy a neve, vagy a vallása nem tetszett neki,
 stb., stb.

Nagyon közel feküdt a szülők előtt a fennálló
 leckeépérendszer állítani az okok sorában azon
 helyre, mely jog szerint a carambol-asztalt, vagy az
 öröklött szellemi gyöngeséget illeti meg. Bizonyos
 szakokban valóban veszedelem az egyik tanár hall-
 gatóinak a másikhoz jutni, de nem ennek kapzsi-
 sága miatt, hanem mert ez több tudást követel,
 valóságos tudást a kor színvonalán, a mit a tanuló
 könyvből vagy jegyzetből is könnyen elsajátíthatott
 volna, míg a szak másik tanára egy együgyü, elma-
 radt, tudatlan ember, a ki talán maga sem tudna
 egy igazi szigorlatot letenni és azért persze nagyon
 enyhe vizsgáló. De ily körülmények közt a másik-
 nak szigora valóban kívánatos. *Nem oly irtóztató
 dolog, ha a hallgató egy szakból két könyvet kénytelen
 elolvasni.* Ha a két könyv tartalma meglehetősen
 egyenlő, úgy az nem olyan borzasztó fáradságos.
 Ha pedig egy szak oly természetű, hogy két különböző
 ember egészen különböző dolgokat taníthat annak
 címe alatt, úgy annál kívánatosabb, hogy a tanuló
 legalább a kettőnek felfogását ismerje. Akár fenn-
 maradjon a jelenlegi leckeépérendszer, akár nem,
 a leghatározottabban ellene vagyok annak, hogy
 mindenki csak azon tanárnál vizsgázzék, a kit hall-
 gatott (ez vezetne igazán corruptióra), főleg, a míg
 bizonyos szégyenletes kinevezések alatt szenved még
 egyetemünk, a milyenek bizony mindaddig ismétlőd-
 hetnek is, míg fel nem fog állíttatni egy oly tisztán

tudományos egyetem, a melyet én kívánok és a milyenre merem állítani, hiányozni fognak a képviselőházban és a pajtásokok egyéb helyein a képtelen jelöltek, még pedig a hallgatóktól és a teendőktől való félelem miatt.

Visszatérve az említett vádra, nemcsak a magunk és mások megfigyeléseire, de az olvasó meggondolására is hivatkozunk. Szinlelőknek tartom azokat, a kik a legmélyebb erkölcsi felháborodásba esnek, ha egy testület tagjainak egy része ellen vádak emelhetnek és akik ilyenkor folyton így kiáltanak: »bizonyítékot! bizonyítékot!« Ellenkezőleg én azt tartom, hogy minden nagy testületben jelentékeny számmal vannak olyanok, kik a becsületes útról letérnek, a nélkül, hogy fegyházba jutnának — hiszen miért nem lennének oly arányban, mint a milyenben ilyenek az emberségben általában vannak? — és hogy minden téren folytonos bizalmatlanság és ellenőrzés szükséges.

De aki azt hiszi, hogy férfiak, a kiknek 4—8000 forint évi jövedelmök van (sőt a kik oly lelkiülettel, a melylyel igazságtalanul buktatni lehet, igen különböző módokon még egyszer annyit csinálhatnának) és a kik elvégre mégis a legfölemelőbb foglalkozást üzik, 2 vagy 5 forintért szegény gyerekeket szerencsétlenné fognak tenni és esetleg a kétségbeesésbe vagy elzüllésbe taszítani; a kinek nem jut eszébe, hogy az első ily büntény után, látva a jelölt arcát a vizsgálati eredmény kihirdetésénél, a tanárt élete végeig kell hogy marcangolja a lelkiismeret és vissza kell hogy tartsa annak ismétlésétől: az vagy nem ismeri az átlagos emberi lelket vagy *egy* oly példány után itél, melynek állandóan ön tudatában van. A rosszakarat ellen jó hirnevet megvédeni hiába való fáradság.

A mi már most a tanpénzkérdést a *tanárok szempontjából* illeti, a miniszter a jelenlegi állapotot azért is helytelennek találja, mert »gyakran az egyenlő

mértékben elfoglalt tanárok hivatali jövedelmei közt is rendkívüli aránytalanságok mutatkoznak.«

Ezen nagy aránytalanságok fenforgása tény. Azonban lehetséges, hogy *célszerűeknek és igazoltatnak* találhatjuk őket, ha a dolgot közelebbről tekintjük. Különböztetnünk kell az egyes karok közt. De csak a világiakra szoritkozunk itt is mint fönnebbi fejtegetéseinkben.

A jogi karban és ép úgy az orvosiban, minden hallgató az évek folyamán minden tárgyat köteles levén hallgatni, a különböző *tárgyak* hallgatóságának száma közt csak igen csekély különbség van, t. i. annyi, a mennyi abból származik, hogy a hallgatók egy csekély része nem jut fel a magasabb évfolyamokig és így bizonyos tárgyak hallgatásáig. A nagy különbségek tehát csak *ugyanazon tárgy* két tanára közt forognak fenn.

A mi pedig ezt illeti, mi nem pusztán okoskodás, hanem hosszas és gondos megfigyelések alapján a leghatározottabban állitjuk, hogy valahányszor ugyanazon tárgy egyik tanárának sokkal több hallgatója van, mint a másiknak, úgy annak oka, hogy kitünőbb a másiknál, vagy képességre, vagy szorgalomra, vagy tanultságra.

Már pedig, egészen eltekintve az *érdem* erkölcsi kérdésétől, mindenki a ki a szellemi munka hygienéjét ismeri, tudni fogja, hogy a nagyobb tehetségnek és a szorgalmasabb munkásnak jobb életmódra van szüksége. A hallgatók választása tehát az egyes szakokon belül valóban megteszi, a mit tőle várnak és *a miért a mai leckepezérendszer behozták.*

Ha azt kérdezné az olvasó, honnan ismeri a hallgató a tanárt, mielőtt hallgatta, úgy erre a felelet, hogy vele rokongondolkodású társai jellemzése, azon *közvélemény* alapján, mely minden tanárra nézve képződik. Különben a legtöbb tanár különböző, több évfolyamban hallgatandó, tárgyakat ad elő és így

legalább a második évre nézve van alkalom a tájékozásra.

De azt mondhatná valaki, hogy e fiatal emberek a kellő értelem vagy képesség híján rosszul, helytelenül is ítélhetik meg tanáraikat. E kétely nem vonatkozhatik a szorgalomnak, hanem egyedül a tehetségnek megítélésére, mert hiszen az első megítélése könnyű. Ám egészen meggondolva és megfigyeléseim alapján állithatom, hogy a mely tanárnak nagyobb képességét a hallgatók vagy azok egy része föl nem ismeri, annak nagyobb képessége nincs is hasznukra, ha hallgatják. Magam is megfigyeltem, hogy a szóban forgó két karnál némely szak-tanárai közül egy összehasonlithatlanul, kiválóbb tehetségűnek állandóan sokkal kevesebb hallgatója van, mint a másiknak. Ennek okát pedig a hallgatókkal való beszélgetés után mindig abban találtam, hogy nem bírtak érzékkel a tehetségesebbnek nagyobb tehetsége iránt, hogy a másik »érthetőbb« volt nekik, vagy sokkal tanultabbnak itélték és a legtöbb ilyen esetben e tanár valóban szorgalmasabb is, jobban betartja óráit stb., ellenben a geniálisabbnak mélyre menő fejtegetéseit, fölösleges, excentrikus, hóbortos-szószátyárkodásnak és szófacsarásnak tartják. Csupán a legjobbak, a leggondolkodóbbak és leginkább tudós érrel bírók hallgatják gyakran ilyen esetekben *ezt a másikat*. És valóban *ez* nagyobb hasznára van ezeknek és *az* amazoknak. Ismét egy érv a kétféle feladatnak a szervekben is szétválasztására.

De eltértem kissé tárgyamtól. Láttuk, hogy úgy a jogi mint az orvosi karban csak indokolt, helyes különbségek és aránytalanságok léteznek a különböző tanárok tandíjai közt. Minthogy pedig a jogi és az orvosi kar hallgatóinak száma közt a különbség nem oly igen nagy és e különbség kiegyenlítésére az orvosi tanárok némely igen könnyen szerzhető mellékjövedelmei szolgálnak, e két kar *között* valamint azokon *belül* nincs mit arányosítani és

egyenlősíteni. Hozzáteesszük, hogy a jobb és rosszabb tanárok jövedelmei közötti különbségek is némileg kiegyenlítődnek e karokon belül a kari mellékjövedelmek, szigorlati melléktárgyak díjai stb. által, miket a tanárok kollegiálitása a kisebb jövedelmű kollegának nagyobb mértékben szokott átengedni.

Az u. n. tanpénzkérdés, a mennyiben a tanárok érdekeit illeti, csupán a bölcsészeti karra nézve áll fenn. E kar tanárai általában sokkal kisebb jövedelemmel bírnak, mint a többiek, a bölcsészethallgatóknak általában kisebb, és a tandijmenteseknek aránylag nagyobb száma folytán. A karon belül pedig valóban igen nagyok a különbségek; némely tárgynak 300, másnak csupán 1—2 hallgatója van és az is tandijmentes. *E kar tanárain*, kik között mindenkor a tudomány legkiválóbb munkásai is helyt foglalnak, *segíteni kell.*

De kell-e azért a mostani lecke-pénzrendszert teljesen felforgatni? Azt hisszük, nem.

Azt az elvet, hogy azon tanárnak, a kinek ugyanazon tárgyból több hallgatója van, több jövedelme is legyen, mint versenytársának, a fent elmondott okoknál fogva feltétlenül fentartandónak vélem. Csupán az egyes tárgyak és az egyes karok közötti különbségeket kell kiegyenliteni. Módot arra, hogy mind e két elv megvalósíttassék, vagyis, hogy egy tanárnak se legyen azért nagyobb vagy kisebb jövedelme, mert ehhez vagy ahhoz a karhoz tartozik vagy ezt vagy azt a tárgyat tanítja és viszont, hogy annak a tanárnak, a kinek ugyanazon tárgyból több hallgatója van, *aránylag* nagyobb jövedelme valóban legyen e keresettségből, mint a mennyi versenytársának van (anélkül, hogy szükségkép hallgatóinak egész tandija illesse, melynek egy része kevésbé látogatott karok és tárgyak jutalmazására fordítható lenne), módot erre találni nem nehéz. — Ennek szüksége is csak a bölcsészeti karra nézve forogván fen, voltaképen csak az a kérdés, mikép fordítandó a többi karok jövedelmeinek egy

része a bölcsészeti kar javára és mily módon osztandó szét egyenletesen ennek tanárai közt.

Ebből áll az egész tanpénzkérdés és ennek megoldásával végleg el fog az tűnni a napirendről.

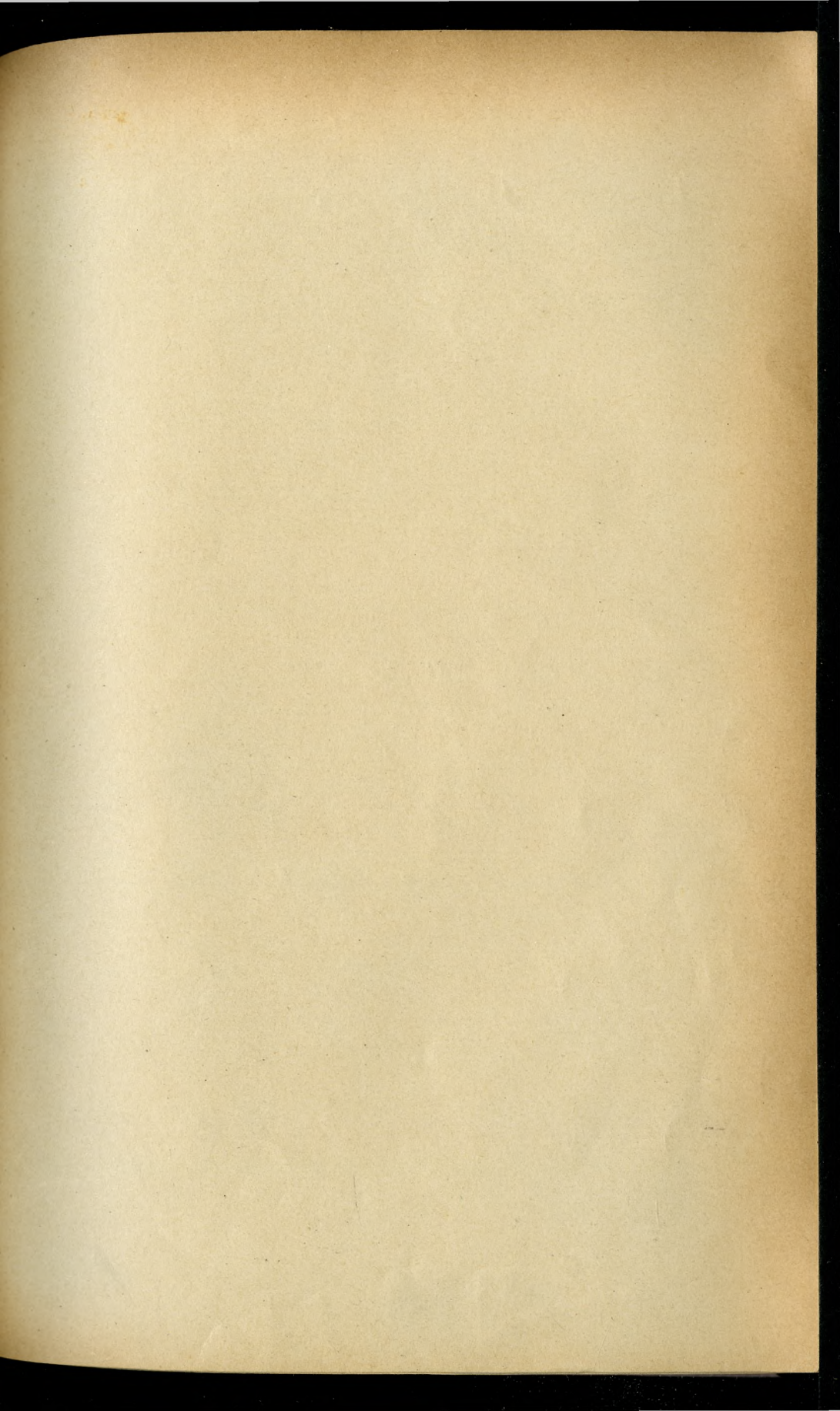

Ezekben óhajtottam a felsőoktatásunk reformja fontos kérdéséhez hozzászólni.

Felszólalásom pongyolaságát mentse ki annak — időszerűsége.

DR. BALLACI GÉZA.

Budapest,

Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

1889.
